

УДК 327(477+560)

DOI <https://doi.org/10.24919/2308-4863/73-3-2>**Галина САГАН,**

orcid.org/0000-0001-8301-849X

доктор історичних наук,
професор кафедри всесвітньої історії
Київського столичного університету імені Бориса Грінченка
(Київ, Україна) h.sahan@kubg.edu.ua

Владислав ШУТОЧКІН,

orcid.org/0009-0002-1265-4602

студент I курсу магістратури факультету суспільно-гуманітарних наук
Київського столичного університету імені Бориса Грінченка
(Київ, Україна) voshutochkin.fshn23m@kubg.edu.ua

ТРАНСФОРМАЦІЇ ПОЛІТИЧНИХ ВІДНОСИН МІЖ УКРАЇНОЮ ТА ТУРЕЦЬКОЮ РЕСПУБЛІКОЮ (2014–2024)

У дослідженні здійснено аналіз та простежено трансформації політичної співпраці України та Туреччини впродовж російсько-української війни (2014 – до нині). Зроблено історичну візію становлення відносин, які заклали основу для налагодження сучасного політичного альянсу. Аналіз досліджень українських науковців, звітів і документів дипломатичного представництва України та Туреччини, міждержавних та міжпарламентських угод та офіційних ЗМІ, дозволив розкрити зміст співпраці, показати форми, напрями і трансформацію зв'язків політичної співпраці між країнами, та продемонструвати їх реалізацію у російсько-українському протистоянні. Проаналізовано основні причини, які перешкоджають розвитку політичного діалогу України та Турецької Республіки у війні Росії проти України.

У ході дослідження було зроблено низку висновків. Зокрема, що протягом 30 років української незалежності, країни змогли побудувати та розвинути потужний військово-політичний альянс. Завдяки укладанню низки політичних та військових угод, Україна та Турецька Республіка мають змогу співпрацювати у сфері підготовки, організації військових кадрів та побудови стратегічного партнерства з питань безпеки та стабільності у Чорному морі. Чорноморська співпраця дала важливу складову розвитку та підтримки нормалізації атмосфери між країнами. Підтримка кримських татар під час анексії Криму дала потужний поштовх до зміцнення політичних відносин. Укладання Рамкової військової угоди та контрактів на закупівлю турецьких безпілотників дозволило Україні наростити військовий потенціал для вдалої оборони українських земель від навали російської армії. Підписання та ратифікація Рамкової угоди не тільки значно розширила форми та заходи військово-політичної співпраці України та Туреччини, а й створила т.зв. військовий альянс, який грає вагомую роль у підтриманні оборони та безпеки України.

Проте, незважаючи на підтримку Анкари територіальної цілісності та суверенітету України, посиленню потужних партнерських зв'язків, дипломатичне посередництво Туреччини у російсько-українській війні є негативним фактором трансформації відносин між Україною та Туреччиною. Намір керівництва не розривати зв'язки з країною-окупантом ставить під сумнів добросусідства та партнерства з Україною.

Ключові слова: українсько-турецькі зв'язки, політична співпраця, «BLACKSEAFOR», Чорноморський регіон, конвенція Монтре, «зернові угоди».

Galyna SAGAN,

orcid.org/0000-0001-8301-849X

DSc (History),

Professor at the Department of World History
Borys Grinchenko Kyiv Metropolitan University
(Kyiv, Ukraine) h.sahan@kubg.edu.ua

Vladyslav SHUTOCHKIN,

orcid.org/0009-0002-1265-4602

Student of the 1st year of the Master's Degree at the Faculty of Social Sciences and Humanities
Borys Grinchenko Kyiv Metropolitan University
(Kyiv, Ukraine) voshutochkin.fshn23m@kubg.edu.ua

TRANSFORMATION OF POLITICAL RELATIONS BETWEEN UKRAINE AND THE REPUBLIC OF TÜRKIYE (2014–2024)

The study analyses and traces the transformations of political cooperation between Ukraine and Türkiye during the Russian-Ukrainian war (2014 – present). It presents a historical vision of the formation of relations that laid the foundation for the establishment of a modern political alliance. The analysis of the research of Ukrainian scholars, reports and documents of the diplomatic missions of Ukraine and Türkiye, interstate and inter-parliamentary agreements and official media allowed to reveal the content of cooperation, show the forms, directions and transformation of political cooperation between the countries, and demonstrate their implementation in the Russian-Ukrainian confrontation. The main reasons that hinder the development of political dialogue between Ukraine and Türkiye in Russia's war against Ukraine are analysed.

A number of conclusions were drawn in the course of the study. In particular, over the 30 years of Ukraine's independence, the countries have been able to build and develop a powerful military and political alliance. Thanks to the conclusion of a number of political and military agreements, Ukraine and Türkiye are able to cooperate in the field of training, organisation of military personnel and building a strategic partnership on security and stability in the Black Sea. Black Sea cooperation has been an important component of developing and maintaining normalisation between the two countries. Supporting the Crimean Tatars during the annexation of Crimea gave a powerful impetus to strengthening political relations. The conclusion of the Framework Military Agreement and contracts for the purchase of Turkish drones allowed Ukraine to increase its military potential to successfully defend Ukrainian lands from the invasion of the Russian army. The signing and ratification of the Framework Agreement not only significantly expanded the forms and measures of military and political cooperation between Ukraine and Türkiye, but also created a so-called military alliance that plays a significant military and political role in maintaining Ukraine's defence and security.

However, despite Ankara's support for Ukraine's territorial integrity and sovereignty and the strengthening of strong partnerships, Türkiye's diplomatic mediation in the Russian-Ukrainian war is a negative factor in the transformation of relations between Ukraine and Türkiye. The intention of the leadership not to break ties with the occupying country calls into question the good neighbourliness and partnership with Ukraine.

Key words: Ukrainian-Turkish relations, political cooperation, BLACKSEAFOR, Black Sea region, Montreux Convention, "grain deals".

Постановка проблеми. Відновивши незалежність у 1991 році, Україна ефективно вирішує питання налагодження геополітичних відносин з сусідніми країнами. Не винятком є співпраця із Турецькою Республікою, яка є нашим чорноморським сусідом. Обидві країни мають спільне історичне та культурне минуле. У XVII–XVIII столітті Османська імперія була стратегічним партнером для українців у боротьбі з Річчю Посполитою та Московським царством, які прагнули розділити та підкорити собі українські землі. Навіть після окупації земель Наддніпрянщини Російською імперією, багато українців знайшли політичний притулок у Туреччині та отримували фінансову допомогу від османського уряду. Нині, історія повторюється. Російсько-українське протистояння триває 10 років, починаючи з 2014 року, від того часу, коли народ України, під час Революції Гідності, висловив своє бажання бути разом з цивілізованим світом. Туреччина, як член НАТО та вагомий регіональний лідер Чорноморського регіону, стала одним із вагомих партнерів у політичній сфері. Взавши до уваги вищесказане варто простежити трансформації політичних відносин між Україною та Туреччиною упродовж 2014–2024 років та вказати форми реалізації цього партнерства між країнами.

Аналіз досліджень. Співпраця незалежної України та Туреччини має великий науковий

інтерес для сучасних українських дослідників. Одним із вчених, який вивчав питання українсько-турецьких відносин є колишній Надзвичайний Посол України в Турецькій Республіці Сергій Корсунський. У своєму дослідженні «Українсько-турецькі відносини: минуле, сьогодні, завтра» він зробив історичну ретроспективу становлення українсько-турецької співпраці, починаючи з XV–XVII століття, коли Україна опинилася у протистоянні тогочасних регіональних сил: Речі Посполитої, Московської держави та Османської імперії (Корсунський, 2011: 24–31). Також, на його думку, важливим є екскурс українсько-турецьких відносин у період національно-визвольних змагань 1917–1921 рр. та часів перебування України у складі СРСР. Тому, вивчення історії формування українсько-турецьких взаємин є актуальним з точки зору стратегічного планування відносин між двома державами.

Варто виокремити науковий доробок Б. Сергійчука та В. Сергійчука (Сергійчук, 2011: 320), який розкриває чимало аспектів еволюції українсько-турецьких відносин. Дослідники насамперед аналізують перебіг відносин між країнами із середини XVI століття, починаючи з візиту засновника Запорозької Січі князя Дмитра Вишневецького до Османської імперії, наводять факти розвитку відносин між державами у добу УНР та Гетьманату Павла Скоропадського (Сергійчук, 2011: 262).

простежують становлення сучасних відносин між Україною та Туреччиною (Сергійчук, 2011: 303).

Аналізом стану сучасних українсько-турецьких відносин та перспектив їх подальшого розвитку, а також визначення ролі цих відносин у формуванні зовнішньополітичної стратегії України займалася дослідниця Н. Крук (Крук, 2013: 103–110). У її праці було акцентовано увагу на роль українсько-турецького партнерства у формуванні зовнішньополітичної стратегії обох країн та розглянуто проблеми сучасних українсько-турецьких відносин, перспективи їх подальшого розвитку.

Питанням політичної співпраці між Україною та Туреччиною активно займалися також такі дослідники як Т. Лахманюк (Лахманюк, 2102: 140–145), Є. Солових (Солових, 2018: 80–87), Р. Демшичак (Демшичак, 2019: 82–87) та М. Воротнюк (Воротнюк, 2011: 36–40). У своїх статтях вони змістовно та ґрунтовно розкрили ключові аспекти політичної співпраці, а власне встановлення дипломатичних контактів, спільна участь у міжнародних та урядових організаціях, таких як ООН, НАТО, ЄС, та стратегічне партнерство у Чорноморському регіоні.

Вагому увагу дослідженню політичної взаємодії України та Турецької Республіки приділив турецько-український вчений Аль-Азаві Хайдер Аділ Кадім. У своїй дисертації (Аль-Азаві Хайдер Аділ Кадім, 2017: 252) дослідник акцентує увагу на важливості реалізації безпекового партнерства між Туреччиною, країнами ЄС та Україною, метою якого є впровадження низки заходів із запобігання виникненню подальшої ескалації Російської Федерації з Україною та чорноморськими державами. На його думку, запобігти подальшій сепаратизації Чорноморського регіону здатна політика налагодження партнерських зв'язків між Туреччиною й Україною, яка відкриває шлях до політичної стабілізації країн, які належать до Чорноморського басейну.

Джерельною базою дослідження, перш за все, будуть матеріали сайтів дипломатичного представництва, зокрема Посольства України у Турецькій Республіці (Посольство України...). Цей веб-ресурс дав змогу почерпнути чимало інформації стосовно історії становлення політичних відносин між Україною та Турецькою Республікою, починаючи з 1991 року. До аналізу політичного партнерства між нашими державами було долучено дипломатичні акти, міжурядові та міждержавні угоди (Договір про дружбу та..., 1994), які яскраво демонструють трансформації політичного співробітництва країн. Найважливішими джерелами, які демонструють зміни в політичному

діалозі країн, особливо у часи повномасштабного вторгнення Росії на територію України, звичайно, є матеріали ЗМІ. Насамперед ці матеріали демонструють військову допомогу Туреччини, її дипломатичну та політичну підтримку Україні, зокрема успіхи знищення російських ворожих баз та позицій турецькими безпілотниками «Байрактар», які продемонстрували на весь світ свою високу боєздатність на фронті. Джерельна база дослідження є цілком репрезентативною щодо вивчення історії становлення і розвитку політичного партнерства України та Туреччини і дозволяє виявляти умови, чинники формування та його зміни.

Метою статті є простежити зміни політичної співпраці України та Туреччини протягом 2014–2024 рр. та вказати їх вплив на майбутній колаборації між країнами.

Виклад основного матеріалу. Дослідження трансформації політичної співпраці України та Туреччини вимагає історичного екскурсу. 24 серпня 1991 року Україна проголосила незалежність, та після проведення референдуму 1 грудня 1991 року, 16 грудня Туреччина, як одна із перших держав, визнала незалежність України (Політичні відносини між...). Наступного ж року, у Стамбулі, 3 лютого 1992 року був підписаний Протокол (Протокол про встановлення..., 1992) про встановлення дипломатичних відносин між Україною та Турецькою Республікою. Україна і Туреччина, маючи намір розвивати взаємні відносини в політичній галузі та підтверджуючи спільні зобов'язання поважати незалежність, територіальну цілісність і суверенну рівність, вирішили встановити дипломатичні відносини. Того ж року, 4 травня був підписаний Договір про дружбу і співробітництво між Україною і Турецькою Республікою (Договір про дружбу..., 1994), який був надважливий у сфері політичних відносин двох держав. Сторони не лише визнавали традиційні добросусідські відносини між двома країнами, а також бажали сприяння зміцненню миру і стабільності, роблячи свій внесок у розбудову демократичного співтовариства на основі таких цінностей як верховенство закону та повага прав людини. За цією угодою, сторони погоджувалися розвивати взаємовідносини в усіх галузях, як відповідають нормам міжнародного права і принципів поваги політичної незалежності, територіальної цілісності і суверенітету. Також країни активізують контакти на всіх рівнях, приділяючи особливу увагу розвитку міжпарламентським зв'язкам (Договір про дружбу..., 1994), сприяють розширенню контактів між громадськими організаціями.

Оскільки Україна і Турецька Республіка є чорноморськими країнами, сторони зацікавлені у питанні безпеки та стабільності в регіоні Чорного моря. Саме тому, у 2001 році була створена Чорноморська група Військово-Морського Співробітництва (Угода про створення Чорноморської..., 2003) ("BLACKSEAFOR"). Організацію було створено шістьма державами: Болгарією, Грузією, Туреччиною, Румунією, Україною та Російською Федерацією. Діяльність цієї організації передбачала пошуково-рятувальні операції, операції з наданням гуманітарної допомоги та розмінуванням вод Чорного моря. Анексією Криму та початком війни на Сході України, Російська Федерація у 2014 році денонсувала цей договір автоматично. Проте, створення та діяльність Чорноморської групи можуть вирішити питання розмінування Чорного моря, яке внаслідок повномасштабного вторгнення, заміноване і заблоковане рашистськими¹ морськими силами. Через мінування та блокаду Чорного моря, порушився світовий товарообіг, внаслідок чого весь світ потерпає від економічної та продовольчої кризи, оскільки Україна є одним із найбільших експортерів зернових культур. Тому, Чорноморська група, до якої входить Туреччина, може знайти рішення та вчинити конкретні дії щодо розмінування та деблокади цього регіону, відновивши світовий товарообмін.

Значні зміни у розвитку політичних відносин між Україною та Туреччиною відбулися з 2010 року. Обрання президентом Туреччини Реджепа Ердогана започаткувало новий етап в її історії українсько-турецьких відносин. У 2011 році Україна вперше за останнє десятиріччя була згадана серед пріоритетних зовнішньополітичних партнерів Туреччини. На третій щорічній Конференції дипломатичного корпусу Туреччини, яка тривала з 3 по 8 січня 2011 року серед пріоритетних завдань держави у зовнішньополітичній сфері виокремлювалося питання із заснуванням з Україною Ради стратегічного партнерства. У межах цієї інституції передбачалося створення зони вільної торгівлі, скасування візового режиму, розвиток транспортних коридорів і підтримання безпеки в Чорноморському регіоні (Демшичак, 2019: 82). Парламентські вибори у Туреччині 2011 року підтвердили налаштованість уряду Ердогана на продовження курсу багатовекторної зовнішньої політики. 22 грудня 2011 року відбувся офіційний візит президента України

¹ *Рашизм* – ідеологія Російської Федерації кінця ХХ – початку ХХІ століття, яка базується на ідеях тоталітаризму та імперіалізму радянського типу та нетерпимості до елементів культури інших народів.

В. Януковича до Турецької Республіки. Тоді під головуванням двох очільників відбулося перше засідання Стратегічної ради високого рівня між Україною та Турецькою Республікою.

Зазнали змін у політичному житті Україна та Туреччина після анексії Кримського півострову та розв'язання Росією війни на Сході України. Окремим пунктом у відносинах залишалося кримськотатарське питання. Окупувавши Крим, Росія позбавила кримських татар права мати Меджліс², діяльність якого була заборонена у 2016 р. Не вдалося виправити ситуацію навіть після у 2017 р., коли вийшов наказ Міжнародного суду ООН про тимчасові заходи у справі «Україна проти Росії». Зокрема, у наказі зазначалося, що Росії має відновити діяльності представницького органу кримськотатарського народу. Кримськотатарська діаспора в Туреччині активно допомагає своїм громадянам в Україні. Тут збирають гроші для сімей політ'язнів, гуманітарну допомогу, проводять мітинги під посольством Росії, поширюють інформацію про репресії в Криму. Цим займаються переважно люди, об'єднані в дернеки – Товариства культури і взаємодопомоги кримських татар (Козак, 2017).

Кримські татари розглядаються Анкарою як частина «тюркського світу» (Демшичак, 2019: 83), а в межах політики неоосманізму турецька влада підтримує кримськотатарський Меджліс. Туреччина із самого початку військових дій на Сході України не визнала референдум у Криму, водночас відмовилася від втручання у військовий конфлікт. Проте, враховуючи потенційну загрозу безпеці Туреччини, її історичні зв'язки й спорідненість із татарською спільнотою, з прагненнями країни на регіональне лідерство, реальними були лише сподівання на більш значну роль Анкари в розв'язанні російсько-української війни. Цю ж думку підтверджує український політолог Володимир Фесенко. У 2017 році він зазначав, що: Туреччина досі практично не використовувала свій потенціал як «адвоката» кримських татар, що не раз ставало приводом для розчарування офіційного Києва (Ердоган в Києві..., 2017).

У жовтні 2017 року Реджеп Ердоган прибув до України на шосте засідання Стратегічної ради високого рівня між двома країнами. Переговори тодішнього президента України Петра Порошенка та Ердогана тривали більше трьох годин. Сторони обговорили подальший розвиток взаємовідносин, розвитку економічних і торговельних зв'язків

² Меджліс – законодавчо-представницький орган кримських татар, який був заснований у 1991 році.

та загальнополітичні теми. Результатом зустрічі стало підписання дев'ятьох міждержавних документів (Ердоган в Києві..., 2017). Найважливішими підсумками зустрічі стало підписання низки угод про співпрацю, в тому числі в оборонній сфері та встановлення прямої телефонної лінії між президентами України і Туреччини для реалізації стратегічного партнерства (Турецька лихоманка..., 2017). 9 квітня 2018 р. Петро Порошенко прибув до Стамбула для зустрічі з Ердоганом та міністром закордонних справ Туреччини Мевлютом Чавушоглу. Сторони обговорили стан підготовки до сьомого засідання Стратегічної ради високого рівня між Україною і Турецькою Республікою (У Стамбулі пройшла зустріч..., 2017).

Розширення та активізація політичної співпраці почалися при каденції президента України Володимира Зеленського. 3 листопада 2021 року, за даними розвідки США, Росія накопичувала на кордоні з Україною підрозділи, чисельністю від 110 до 135 тис. осіб. Керівництво України стало непокоїти проведення Росією спільних військових навчань з диктаторською Білоруссю та окремі навчання в акваторії Чорного та Азовського морів, де росіяни накопичували війська на окупованому Кримському півострові. Маючи намір запобігти майбутній військовій агресії, військово-політичне керівництво України почало вживати необхідних заходів, а саме укладати рамкові військові угоди як із державами Заходу, так і з Турецькою Республікою. 18 листопада 2021 року Верховною Радою України була ратифікована Рамкова військова угода (Рамкова військова угода..., 2021) між Кабінетом Міністрів України та урядом Турецької Республіки. Підписання цієї угоди розширило межі військового та політичного співробітництва такі як військова підготовка й освіта, оборонна промисловість, інформаційні системи та кібернетичний захист (Рамкова військова угода..., 2021). Також, угода має цікаву складову – військова розвідка, яка передбачає залучення певних засобів та методів для досягнення її ефективного результату. Рамкова угода залишається діючою протягом 5 років, проте її припинення чи завершення терміну дії не впливає на поточні програми та заходи. Завдяки укладанню угоди, Україна отримала доступ до постачання славетних бепілотників «Байрактар», які з часу повномасштабного вторгнення неодноразово показують свою високу ефективність та боєздатність сучасного БПЛА. З початку вторгнення байрактари були вперше використані на території Сумської області, де рашисти сконцентрували один із масштабніших окупаційних ударів (Перший Байрактар на Сум-

щині..., 2022). Тоді байрактарами було знищено близько 100 танків та 20 «Градів» окупанта (Перший Байрактар на Сумщині..., 2022). У перший день вторгнення, а саме 24 лютого 2022 року, у своїй Instagram-сторінці Володимир Зеленський повідомив про створення антипутінської коаліції – військово-політичного об'єднання держав, мета якого протидія російській агресії, до якої мала б увійти Турецька Республіка (Зеленський, 2022). Через кілька днів, 28 лютого, Туреччина, згідно Конвенції Монтре³, закрила стратегічні протоки Боспор та Дарданелли. Рішення офіційної Анкари стало для України безумовною перемогою на військовому фронті. Прохід чорноморськими протоками закритий для кораблів воюючих сторін – Росії та України. Утім, як вважають аналітики (Назарчук І., 2022), де-факто, згідно конвенції, військові кораблі нечорноморських держав НАТО також не можуть проходити Боспором, що заважає країнам допомогти українській стороні у деблокаді чорноморських портів. Не варто забувати, що перекинувши протоки для російських військових кораблів. Туреччина в Генеральній Асамблеї ООН підтримала резолюцію, яка засуджує військову агресію Росії в Україні і також проголосувала за призупинення членства РФ у Раді ООН з прав людини, після побаченого на весь світ звірств росіян у містах Київської області: Бучі, Ірпіні, Гостомелі та Бородянці. Так само, Турецька Республіка мала намір допомогти у процедурі екстракції⁴ бійців полку «Азов» із заводу «Азовсталь». Речник турецького президента Ібрагім Калін, особисто обговорював цю пропозицію з президентом України Володимиром Зеленським у Києві, проте Москва, яка є оплотом нецивілізованої дипломатії, на неї не погодилася. За словами речника, згідно з цим планом, евакуйовані з «Азовсталі» будуть доставлені по суші до порту Бердянськ, а турецьке судно доставить їх через Чорне море до Стамбула (Туреччина готова провести..., 2022).

Туреччина була ініціатором укладання так званих «зернових угод» – домовленостей між ООН, Туреччиною, Україною і РФ про морські коридори для вивезення українського зерна, яка була підписана 22 липня 2022 року. За допомогою «зернових коридорів» (З України «зерновим коридором»..., 2024) 61 українське судно експор-

³ Конвенція Монтре 1936 р. – конвенція про режим чорноморських проток, згідно якої Туреччина під час війни, в якій вона не бере участь, має закрити протоки для проходу військових суден будь-якої воюючої держави.

⁴ Екстракція – переміщення людей з підконтрольної ворогові території в безпечну зону.

тувало понад 20 мільйонів тон вантажів до 32 країн світу, що дало змогу на деякий час подолати світову економічну та продовольчу кризу. Завдяки турецькій дипломатії усі українські командири, які керували обороною «Азовсталі» (Всі командири оборони «Азовсталі»..., 2023) повернулися в Україну з Туреччини, де перебували після звільнення з російського полону. 8 березня 2024 року президент України Володимир Зеленський прибув з робочим візитом до Туреччини. Глави держав обговорили питання українських полонених, зокрема репресованих Росією кримських татар, та перспективи проведення «мирного саміту». Україна та Туреччина також домовилися про спільні проекти, а на рівні міністерств оборони двох укладено низку документів (Мирний саміт, українські полонені..., 2024). Президент України також зазначив, що провів зустріч із представниками оборонно-промислового комплексу Туреччини і Україна готова рухатися максимально оперативно в реалізації проектів, які обговорювалися.

Проте, незважаючи на підтримку Анкари територіальної цілісності та суверенітету України, посиленню потужних партнерських зв'язків, нині політичне співробітництво між Україною та Туреччиною має кілька казусів. Туреччина – одна з небагатьох країн антипутінської коаліції, яка не приєдналася до антиросійських санкцій. Анкара займає позицію «посередника» у вирішенні питання збройної агресії Росії до України. Це вона яскраво продемонструвала в Стамбульських перемовинах (Фесенко В., 2022) української та російської делегації, які відбулися 29–30 березня 2022 року, на яких було запропоновано вирішити питання російсько-української війни підписанням нового гарантійного договору, але за умови нейтрального статусу України та її автоматичного згорання північноатлантичного курсу. Крім того, гарантами безпеки мали стати не тільки Туреччина, США, Велика Британія, а ще й Росія. Тож перемовини викликали бурхливий резонанс українського суспільства, і нині переговornі процеси України та Росії фактично заморожені. Туреччина є посередником між Києвом та Москвою, бо їй не вигідно розривати зв'язки ні з Україною, а ні з Росією. Станом на 2023 рік РФ залишалася економічним та торговельним партнером Туреччини. Турецька Республіка є залежною від транзиту російської нафти та зернових культур, так як Росія входить до великих країн-експортерів зерна. Країна також залишається залежною від російських енергоносіїв, особливо від газу. У 2013 році частка російського газу на турецькому ринку перевищила 57%. Туристична індустрія Туреччини є вразливою і залежною від

російських туристів. Туреччина стала улюбленим курортом для російських громадян, які витрачають кошти на рекреаційні зони Туреччини та суттєво підтримають турецьку економіку.

Висновки. Отже, проаналізувавши історичну візію та простеживши трансформацію становлення політичної співпраці України та Туреччини, можна зробити висновок, що протягом 30 років української незалежності, країни змогли побудувати та розвинути потужний військово-політичний альянс. Завдяки укладанню низки політичних та військових угод, Україна та Турецька Республіка мають змогу співпрацювати у сфері підготовки, організації військових кадрів та побудови стратегічного партнерства з питань безпеки та стабільності у Чорному морі. Чорноморська співпраця дала важливу складову розвитку та підтримки нормалізації атмосфери між країнами. Підтримка кримських татар під час анексії Криму дала потужний поштовх до зміцнення політичних відносин. Укладання Рамкової військової угоди та контрактів на закупівлю турецьких безпілотників дозволило Україні наростити військовий потенціал для вдалої оборони українських земель від навали російської армії. Підписання та ратифікація Рамкової угоди не тільки значно розширила форми та заходи військово-політичної співпраці України та Туреччини, а й створила т.зв. військовий альянс, який грає вагомий військово-політичний роль у підтриманні оборони та безпеки України. Так само, Рамкова військова угода дозволила ширше налагодити закупівлю України значимих та славетних безпілотників «Байрактар». Дякуючи тісній політичній співпраці та міцній підтримці суверенітету та незалежності України, Туреччина закрила стратегічно важливі протоки Босфор та Дарданелли, внаслідок чого російська флотилія не досягла значних успіхів у Чорному морі. Туреччина була ініціатором масштабної гуманітарно-військової операції – екстракції та звільненню Захисників Маріуполя із металоконбінату «Азовсталь». Завдяки укладанню «зернових договорів» Україна змогла експортувати сільськогосподарську продукцію до інших країн світу, тим саме рятуючи економіку від колапсу. Проте, дипломатичне посередництво Туреччини у російсько-українській війні є негативним фактором трансформацій відносин між Україною та Туреччиною. Намір керівництва не розривати зв'язки з країною-окупантом ставить під сумнів добросусідства та партнерства з Україною. Маємо надію, у майбутньому, Туреччина зробить вибір у союзництві, завдяки якому Україна переможе у цій кривавій війні демократії проти деспотизму.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Аль-Азаві Хайдер Аділ Кадім. Еволюція регіональної політики Турецької Республіки: дис. ... канд. політ. наук: 23.00.04. Київ, 2017. 252 с.
2. Воротнюк М. Українсько-турецькі відносини: здобутки, проблеми, перспективи. *Зміцнення безпеки в Чорноморському регіоні і перспективи турецько-українського співробітництва*: тези міжнародної конференції, м. Стамбул, 13 травня 2011 р. / Центр міжнародних та європейських досліджень Університету Кадір Хас і Центр Разумкова, 2011 р. С. 36-40
3. Всі командири оборони «Азовсталі» повертаються з Туреччини – Зеленський. *Радіо. Свобода*. 08.07.2023. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/news-azovstal-poloneni-zelenskyu/32494758.html>
4. Демшичак Р. Корекція українсько-турецьких відносин у контексті зовнішньополітичного курсу президента Туреччини Реджепа Ердогана. *Науковий журнал «Політикус»*. 2019. Вип. 1. С. 82–87. DOI: <https://doi.org/10.24195/2414-9616-2019-1-82-87>
5. Договір про дружбу та співробітництво між Україною та Турецькою Республікою: документ № 792_005, набрання чинності від 30.05.1994 р. *База даних «Законодавство України»* / ВР України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/792_005#Text
6. Ердоган у Києві: Обережні обіцянки мовою прагматичної дружби. *DW: новини й аналітика*. 10.10.2017. URL: <http://www.dw.com/uk/ердогану-києві-обережні-обіцянки-мовою-прагматичної-дружби/a-40886157>
7. З України «зерновим коридором» вивезли 20 млн тонн вантажів. *DW*. 03.02.2024. URL: <https://www.dw.com/uk/z-ukraini-zernovim-koridorom-perevezli-ponad-20-mln-tonn-vantaziv/a-68165833>
8. Зеленський В. Створюємо антипутінську коаліцію. Про конкретні санкції та конкретну допомогу для наших військових поговорив з @ursulavonderleyen, з @manuelmacron, з @karl.nehammer та @rtterdogan. Чекаємо рішучих дій: фото. *Instagram*. 24 лютого 2022 р. URL: https://www.instagram.com/p/CaXKn-0AGpG/?utm_source=ig_web_copy_link
9. Козак Т. Як живе і кого підтримує кримськотатарська діаспора в Туреччині. 20.03.2017. *Hromadske*. URL: <https://hromadske.ua/posts/krymski-tatary-diaspora-v-turechchini>
10. Корсунський С. Українсько-турецькі відносини: минуле, сьогодення, завтра... *Зовнішня політика і дипломатія України*. 2011. Вип. 17. С. 24–31.
11. Крук Н.І. Українсько-турецькі відносини в зовнішньополітичній стратегії України та Туреччини. *Актуальні проблеми політики*. Вип. 50, 2013. С. 103–110.
12. Лахманюк Т. Україна і Турецька Республіка: шляхи співробітництва. *Україна–Європа–Світ. Міжнародний збірник наукових праць. Серія: Історія, міжнародні відносини*. 2012. Вип. 9. С. 140–145.
13. Мирний саміт, українські полонені та міждержавні угоди: про що домовились Зеленський та Ердоган. *Прямий*. 08.03.2024. URL: <https://prm.ua/myrnyu-samit-ukrainski-poloneni-ta-mizhderzhavni-uhody-pro-shcho-domovylylszelenskyu-ta-erdoğan/>
14. Назарчук І. Застосування Конвенції Монтре за умов російсько-української війни. *Юридична Газета online. Всеукраїнське професійне юридичне видання*. URL: <https://jur-gazeta.com/dumka-eksperta/zastosuvannya-konvenciyi-montre-za-umov-rosiyskoukrayinskoyi-viyni.html>
15. Перший Байрактар на Сумщині вже знищив близько 100 танків та 20 «Градів» агресора. *УКРІНФОРМ*: 01.03.2022 р. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-ato/3416548-persij-bajraktar-na-sumsini-vze-znisiv-blizko-100-tankiv-ta-20-gradiv-agresora.html>
16. Політичні відносини між Україною і Туреччиною. *Посольство України у Турецькій Республіці*: офіційний веб-сайт. URL: <https://turkey.mfa.gov.ua/spivrobitnictvo/564-politichni-vidnosini-mizh-ukrajinoju-i-turechchinoju>
17. Посольство України у Турецькій Республіці: офіційний веб-сайт. URL: <https://turkey.mfa.gov.ua/>
18. Протокол про встановлення дипломатичних відносин між Україною і Турецькою Республікою: документ №792_024 від 03.02.1992 р. *База даних «Законодавство України»* / ВР України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/792_024#Text
19. Рамкова військова угода між Кабінетом міністрів України та урядом Турецької Республіки: документ № 792_004-20, ратифікація від 18.11.2021 р. *База даних «Законодавство України»* / ВР України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/792_004-20#Text
20. Сергійчук Б., Сергійчук В. На межі двох світів. Українсько-турецькі відносини в середині XVI – на початку XXI століття. Київ: ПП. Сергійчук М.І., 2011. 320 с.
21. Солових Є. Україна – Туреччина: Політико-економічні аспекти взаємовідносин перспективи розвитку. *Вісник ХНУ ім. В.Н.Каразіна. Серія «Міжнародні відносини. Економіка. Краєзнавство. Туризм»*, 2018. Вип. 8. С. 80–87.
22. Турецька лихоманка: Ердоган посварився із Трампом і прийшов до Порошенка. *New voice*. 10.10.2017. URL: <https://nv.ua/ukr/ukraine/politics/turetska-lihomanka-erdogan-posvarivsja-z-trampom-i-prijihav-do-poroshenka-1996081.html>
23. Туреччина готова провести морську евакуацію військових з «Азовсталі», але згоди на це ще не отримала. *Радіо Свобода. Новини | Суспільство*: офіційний веб-сайт. 14 травня 2022 р. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/news-azovstal-evakuatsiya-turechchyna/31849717.html>
24. У Стамбулі розпочалася зустріч президентів Порошенка та Ердогана. *Інтерфакс-Україна*. 03.11.2018. URL: <https://interfax.com.ua/news/general/542562.html>
25. Угода про створення Чорноморської Групи Військово-Морського Співробітництва: документ № 998_151, ратифікація від 05.06.2003 р. *База даних «Законодавство України»* / ВР України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/998_151#Text

26. Фесенко В. Стамбульський раунд перемовин – початок більш змістовного, але й складнішого етапу переговорного процесу. *УКРІНФОРМ: мультимедійна платформа іномовлення України*. 30 березня 2022 р. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-ato/3443928-stambulskij-raund-peremovin-pocatok-bils-zmistovnogo-ale-j-skladnisogo-etapu-peregovornogo-procesu.html>

REFERENCES

1. Al-Azavi Khaider Adil Kadim. (2017). *Evolutsiia rehionalnoi polityky Turetskoi Respubliky* [Evolution of regional policy of the Republic of Turkey]. [Phd dissertation. Taras Shevchenko National University of Kyiv]. Kyiv [in Ukrainian].
2. Demshychak R. (2019). *Korektsiia ukrainsko-turetskykh vidnosyn u konteksti zovnishnopolitychnoho kursu prezidenta Turechchyny Redzhepa Erdohana* [Correction of Ukrainian-Turkish relations in the context of the foreign policy course of Turkish President Recep Tayyip Erdogan]. *Naukovyi zhurnal "Politykus"* – Scientific journal "Politikus", 1. 82–87. DOI: <https://doi.org/10.24195/2414-9616-2019-1-82-87> [in Ukrainian].
3. *Dohovir pro druzhbu ta spivrobitnytstvo mizh Ukrainoiu ta Turetskoiu Respublikoiu* [Treaty of Friendship and Cooperation between Ukraine and the Republic of Turkey]. No 792_005. Activity from May 30, 1994. https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/792_005#Text [in Ukrainian].
4. Erdohan u Kyievi: Oberezhni obitsianky movoiu prahmatychnoi druzhby [Erdogan in Kyiv: Cautious promises in the language of pragmatic friendship.] (October 10, 2017). *DW: novyny y analityka*. URL: <http://www.dw.com/uk/ердогану-києві-обережні-обіцянки-мовою-прагматичної-дружби/a-40886157> [in Ukrainian].
5. Fesenko V. (March 30, 2022) *Stambulskiy raund peremovyn – pochatok bilsh zmistovnoho, ale y skladnishoho etapu perehovornoho protsesu*. [Istanbul round of negotiations – the beginning of a more meaningful, but also more difficult stage of the negotiation process.] *UKRINFORM*. <https://www.ukrinform.ua/rubric-ato/3443928-stambulskij-raund-peremovin-pocatok-bils-zmistovnogo-ale-j-skladnisogo-etapu-peregovornogo-procesu.html> [in Ukrainian].
6. Korsunsky S. (2011). *Ukrainsko-turetski vidnosyny: mynule, sohodennia, zavtra...* [Ukrainian-Turkish relations: past, present, tomorrow...]. *Zovnishnia polityka i diplomatiia Ukrainy – Foreign policy and diplomacy of Ukraine*, 17. 24–31 [in Ukrainian].
7. Kozak T. (March 20, 2017). *Yak zhyve i koho pidtrymuie krymskotatarska diaspora v Turechchyni*. [How the Crimean Tatar diaspora lives and whom it supports in Turkey]. *Hromadske*. <https://hromadske.ua/posts/krymski-tatary-diaspora-v-turechchyni> [in Ukrainian].
8. Kruk N.I. (2013). *Ukrainsko-turetski vidnosyny v zovnishnopolitychnii stratehii Ukrainy ta Turechchyny*. [Ukrainian-Turkish relations in the foreign policy strategy of Ukraine and Turkey.]. *Aktualni problemy polityky – Actual problems of politics*, 50. 103–110. [in Ukrainian].
9. Lakhmaniuk T. (2012). *Ukraina i Turetska Respublika: shliakhy spivrobitnytstva* [Ukraine and the Republic of Turkey: ways of cooperation]. *Ukraina – Yevropa – Svit. Mizhnarodnyi zbirnyk naukovykh prats. Serii: Istorii, mizhnarodni vidnosyny – Ukraine-Europe-World. International collection of scientific papers. Series: History, International Relations*, 9, 140–145 [in Ukrainian].
10. *Myrnyi samit, ukrainski poloneni ta mizhderzhavni uhody: pro shcho domovylys Zelenskyi ta Erdohan*. [Peace summit, Ukrainian prisoners and interstate agreements: what Zelensky and Erdogan agreed on]. (March 8, 2024) *Prunyi*. <https://prm.ua/myrnyi-samit-ukrainski-poloneni-ta-mizhderzhavni-uhody-pro-shcho-domovylys-zelenskyi-ta-erdohan/> [in Ukrainian].
11. Nazarchuk I. (2022) *Zastosuvannia Konventsii Montre za umov rosiisko-ukrainskoi viiny*. [Application of the Montreux Convention in the context of the Russian-Ukrainian war] *Yurydychna Hazeta online. Vseukrainske profesiine yurydychne vydannia*. <https://yur-gazeta.com/dumka-eksperta/zastosuvannya-konvencyiy-montre-za-umov-rosiyskoukrayinskoyi-viiny.html> [in Ukrainian].
12. *Pershyi Bairaktar na Sumshchyni vzhe znyshchyv blyzko 100 tankiv ta 20 "Hradiv" ahresora*. [The first Bayraktar in Sumy region has already destroyed about 100 tanks and 20 Grad systems of the aggressor]. (March 1, 2022) *UKRINFORM*. <https://www.ukrinform.ua/rubric-ato/3416548-persij-bajraktar-na-sumsini-vze-znisiv-blizko-100-tankiv-ta-20-gradiv-agresora.html> [in Ukrainian].
13. *Politychni vidnosyny mizh Ukrainoiu i Turechchynoiu*. [Political relations between Ukraine and Turkey]. *Posolstvo Ukrainy u Turetskii Respublitsi* [Embassy of Ukraine in the Republic of Turkey]. <https://turkey.mfa.gov.ua/spivrobitnictvo/564-politychni-vidnosini-mizh-ukrajinoju-i-turechchinoju> [in Ukrainian].
14. *Posolstvo Ukrainy u Turetskii Respublitsi* [Embassy of Ukraine in the Republic of Turkey]. <https://turkey.mfa.gov.ua/> [in Ukrainian].
15. *Protokol pro vstanovlennia dyplomatychnykh vidnosyn mizh Ukrainoiu i Turetskoiu Respublikoiu* [Protocol on the Establishment of Diplomatic Relations between Ukraine and the Republic of Turkey]. No 792_024. *Database "Legislation of Ukraine" / Verkhovna Rada of Ukraine*. Activity from February 3, 1992. https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/792_024#Text [in Ukrainian].
16. *Ramkova viiskova uhoda mizh Kabinetom ministriv Ukrainy ta uriadom Turetskoi Respubliky* [Framework Military Agreement between the Cabinet of Ministers of Ukraine and the Government of the Republic of Turkey]. *Database "Legislation of Ukraine" / Verkhovna Rada of Ukraine*. No. 792_004-2. Activity from November 11, 2021. https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/792_004-20#Text [in Ukrainian].
17. Serhiichuk B., Serhiichuk V. (2011). *Na mezhi dvokh svitiv. Ukrainsko-turetski vidnosyny v seredyni XVI – na pochatku XXI stolittia* [On the border of two worlds. Ukrainian-Turkish relations in the middle of the XVI – beginning of the XXI century]. Kyiv: PP. Serhiichuk M.I. [in Ukrainian].

18. Solovykh Ye. (2018). Ukraina-Turechchyna: Polityko-ekonomichni aspekty vzaiemovidnosyn perspektyvy rozvytku [Ukraine-Turkey: Political and economic aspects of the development perspective]. *Visnyk KhNU im. V.N. Karazina. Seriiia "Mizhnarodni vidnosyny. Ekonomika. Kraieznavstvo. Turyzm"* – V. N. Karazin Kharkiv National University Bulletin. Series "International Relations. Economics. Local History. Tourism", 8. 80–87 [in Ukrainian].
19. Turechchyna hotova provesty morskuvu evakuatsiiu viiskovykh z "Azovstali", ale zghody na tse shche ne otrymala. [Turkey is ready to evacuate military personnel from Azovstal by sea, but has not yet received consent.]. (May 14, 2022) *Radio Svoboda. Novyny | Suspilstvo*. <https://www.radiosvoboda.org/a/news-azovstal-evakuatsiya-turechchyna/31849717.html> [in Ukrainian].
20. Turetska lykhomanka: Erdohan posvaryvsia iz Trampom i pryikhav do Poroshenka. [Turkish fever: Erdogan quarrels with Trump and visits Poroshenko]. (October 10, 2017). *New voice*. <https://nv.ua/ukr/ukraine/politics/turetska-lihomanka-erdogan-posvarivsjaz-trampom-i-prijihav-do-poroshenka-1996081.html> [in Ukrainian].
21. U Stambuli rozpochalasia zustrich prezidentiv Poroshenka ta Erdohana. Interfaks-Ukraina. [The meeting between Presidents Poroshenko and Erdogan has begun in Istanbul.]. *Interfax-Ukraina*. (November 3, 2018) <https://interfax.com.ua/news/general/542562.html> [in Ukrainian].
22. Uhoda pro stvorennia Chornomorskoi Hrupy Viiskovo-Morskoho Spivrobotnytstva [Agreement on the Establishment of the Black Sea Group for Naval Cooperation]. No 998_151. *Database "Legislation of Ukraine" / Verkhovna Rada of Ukraine*. Activity from June 5, 2003. https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/998_151#Text [in Ukrainian].
23. Vorotniuk M. (2011). Ukrainsko-turetski vidnosyny: zdotuky, problemy, perspektyvy [Ukrainian-Turkish relations: achievements, problems, prospects]. *Zmitsnennia bezpeky v Chornomorskomu rehioni i perspektyvy turetsko-ukrainskoho spivrobotnytstva, tezy mizhnarodnoi konferentsii* [Strengthening security in the Black Sea region and prospects for Turkish-Ukrainian cooperation, Abstract of Paper of International conference]. Istanbul [in Ukrainian].
24. Vsi komandyry oborony "Azovstali" povertaiutsia z Turechchyny – Zelenskyi [All Azovstal defence commanders return from Turkey – Zelenskyi]. (July 8, 2023). *Radio. Svoboda*. <https://www.radiosvoboda.org/a/news-azovstal-poloneni-zelenskyi/32494758.html> [in Ukrainian].
25. Z Ukrainy "zernovym korydorom" vyvezly 20 mln tonn vantazhiv. [20 million tonnes of cargo were exported from Ukraine via the grain corridor.]. (February 03, 2024). *DW*. <https://www.dw.com/uk/z-ukraini-zernovim-koridorom-perevezli-ponad-20-mln-tonn-vantaziv/a-68165833> [in Ukrainian].
26. Zelenskyi V. (February 24, 2022). Stvoriuiemo antyputinsku koalitsiiu. Pro konkretni sanktsii ta konkretnu dopomohu dlia nashykh viiskovykh pohovoryv z @ursulavonderleyen, z @emmanuelmacron, z @karl.nehammer ta @rterdogan. Chekaiemo rishuchykh dii: foto. [We are creating an anti-Putin coalition. He spoke with @ursulavonderleyen, @emmanuelmacron, @ karl.nehammer and @rterdogan about specific sanctions and specific assistance for our military. We are waiting for decisive action: photo]. Instagram. https://www.instagram.com/p/CaXKn-0AGpG/?utm_source=ig_web_copy_link [in Ukrainian].